

Johdanto Nietzschen traagiseen ajatteluun

Elämänfilosofin syntymästä on jo 150 vuotta, juhlikaamme! Mitä juhlamista tämän elämänfilosofin kuolemassa olisi? Viereiseltä sivulta alkava suomennos onkin pienimuotoinen paluu **Friedrich Nietzsche** (1844-1900) nuoruuden lähteille, kymmenvuotisen yliopistouran alkuun. Nietzsche oli saanut keväällä 1869 antiikin filologian professuurin Baselin yliopistoon. Suomennettu teksti, *Die Geburt des tragischen Gedankens*, on vuoden 1870 loppupuolelta ja se on alkuversion Nietzschen esikoisteoksesta *Die Geburt der Tragödie* (1872). On harvinaisen selvää, että kyseessä oleva suomennos ei ole kuitenkaan mikään mestariteos, vaan hajanainen, omaa tyyliä tavoitteleva raapustus.

15. heinäkuuta 1870 alkoi Ranskan ja Saksan välinen sota. Nietzsche piti velvollisuutenaan osallistua sotaan, vaikka pakollinen varusmiespalvelus oli muutama vuosi aikaisemmin päättynyt surkeasti. Hän oli epäonnistunut hypyssä hevosen selkään, jolloin rintalasta oli murtunut ja katkaisut ikävästi hänelle tärkeän asepalveluksen. Nietzsche kuitenkin anoi sodan alkaessa tilapäistä vapautusta yliopistotehtävistään päästäkseen rintamalle. Sotaan hän kyllä pääsikin, mutta pysyi kaukana rintamalta sairaanhoitajana. Ennen pitkää inhottava punatauti iski innokkaaseen Nietzscheen ja palautti hänet takaisin Baseliin.

Traagisen ajattelun synty valmistui vuoden 1870 jouluksi. Sitä Nietzsche vietti Wagnereitten luona, juhliittiin **Richard Wagnerin** vaimon, **Cosima Wagnerin**, syntymäpäiviä. Nietzsche antoi tekstin lahjaksi Cosimalle, joka sen luettuaan totesi päiväkirjassaan: “[O]len erityisen tyytyväinen sen vuoksi, että Richardin ideoita voi laajentaa tällä alueella.”. Aiemmin Nietzsche oli antanut muutkin *Tragedian syntyä* edeltäneet työnsä Wagnereitten luettavaksi.

Ennen sokean Wagnerin ihailun vaihtumista sokeaksi Wagner-vihailuksi Nietzsche eli mukavaa elämää sairauksistaan huolimatta suursäveltäjän loiston alla. Epäonnistumiset todellisuuden sotänäyttämöllä nostattivat Nietzscheä taisteluun siinä, missä hän oli mielestään hyvä: filosofiassa. Vatsavaivat ja univaikeudet lisäävät Nietzschen halua luopua jo muutaman vuoden jälkeen filologian professuuristaan. Hän ehdot-

tikin eräässä kirjeessään, että hän mieluummin vaihtaisi sen filosofian professuurin, jonka hän koki tehtäväkseen. Tämä ei kuitenkaan onnistunut. Vasta 1879 Nietzsche erosi lopullisesti sairauksien vuoksi virastaan Baselissa. Mutta Nietzschen ambitiot olivat esikoistyötään ajatellen jo ilmeisesti täysin filosofiset.

Kyse on ajattelun ja tragedian yhdistämisestä. Filosofisesti merkittävin esitys tragediasta on epäilemättä **Aristoteleen** runousoppi, joka kummittelee Nietzschenkin tekstin takana. Keskeisenä motiivina Aristoteleella on tragedian ja epiikan vertailu, jolla hän halusi antaa teoreettisia välineitä niiden arvostelulle. Tragedia ja epiikka jäljittelevät (*mimesis*) vakavaa ja arvostettua toimintaa, komedia taas naurettavaa. Toisin kuin tragediassa niin epiikassa käytetään kerrontaa, useita tapahtumia ja yhtä runomitä. Tragedia on taas selvä kokonaisuus ja yhden toiminnan jäljittely.

Nietzsche ajattelee, että ihmisellä on kaksi mahdollisuutta “olemassaolon riemukkaaseen tunteeseen”, joko unen tai ekstaasin kautta. Apolloninen maailman lume (*Schein*), on kuvataiteen ja runouden perusta. Se perustuu rajojen ja mitallisuuden tunnistamiseen, merkityksellisyteen. Apolloninen silmän maailma, unen todellisuus, on Nietzschen mukaan eepistä taidetta.

Mitallisuus ja silmän maailma on kuitenkin vain kuvittelua, sillä mitään “todellista” kosketuspintaa ei ole todellisuuteen. Esimerkiksi taiteet ja filosofienkin pohdinta ovat apollonista kuvittelua, ellei niillä ole suhdetta maailmaan. Nietzschen mukaan seksuaalisen halun tai päihteiden kautta saavutettava hurmio tarjoaa esimerkin tavasta, jolla ihminen voi olla kosketuksissa “todelliseen” todellisuuteen.

Nietzschen “historiallisessa” analyysissä dionysinen taide merkitsee kreikkalaisten esimerkkiä tilanteesta, jossa on kyetty yhdistämään ajattelu ja todellisuus. Siinä on saavutettu apollonisen unimaailman ja hurmion rinnakkaisuus, niiden synteesi eli traaginen ajattelu.

Koska Nietzschen tutkimuksen kohteena on kahden kreikkalaisen “jumalhahmon” yhteensulautuminen, on selvää, että hänen tutkimuksensa tragediasta ei yllä historialliselle tasolle vaan runolliselle ja filosofiselle. Tuttuun tyyliinsä Friedrich marssittaa kirjalliselle taistelutantereelleen suuren joukon historiallisia ja myyttillisiä nimiä, kuten **Euripides**, **Seilonos**, **Aristoteles**, **Midas**, **Praksiteles**, **Apollon**, **Dionysos**, **Zeus** jne. Tarkoituksena on tutkia sitä, mikä saattaisi tapahtua, mikä on todennäköistä ja välttämätöntä. Tässä aristotelisessä mielessä se yrittää tavoitella yleisiä totuuksia, kokonaista koskevia totuuksia. Ja juuri siksi Aristotelien mukaan “[T]ragediassa ollaan riippuvaisia historiallisista nimistä, koska mahdollinen on uskottavaa: sitä mikä ei ole tapahtunut, emme hevin usko mahdolliseksi, mutta tapahtunut on tietysti mahdollista, koska se ei olisi muutoin tapahtunutkaan.” (*Poetiikka*, s. 27). Tästä samasta on kyse myös Nietzschen

traagisessa ajattelussa.

Aristoteleella komedian analyysi jää puolittiehen, mutta Nietzsche antaa sille tragedian kannalta hyvin olennaisen tehtävän, sillä näyttää siltä, että Nietzsche ei erota komediaa tragediasta, vaan paremminkin saattaa yhteen ylevän ja naurettavan.

Aristoteles katsoi, että tragedialla on aina alku, keskikohta ja loppu — se on siis eräänlainen kokonaisuus (*ολου*). Nietzsche viittaa taas traagisen ajattelun yhtenäiseen (*einheitlich*) tahdonluonteeseen, joka kerää vastakohtat yhteen, pitää ne yhdessä. Tietoteoreettisessa mielessä tällöin ylitetään välipitämättömyyden nihilismi, mutta samalla nihiloidaan universaalien totuuden mahdollisuus, apolloninen tieto an sich. Totuus ei tarkoita enää apollonisen maailman mitallisuuden vastaavuutta vaan traagista ajattelua, näytelmää, juhlaa, prosessia. Apollonisen tietämisen (*Erkenntnis*) ohella täytyy olla myös dionyysista, lihallista tuntemista.

Aikamme muotifilosofi ja itsekin nietzscheläiseksi lukeutuva **Gilles Deleuze** kysyy, miksi ylipäätään Nietzscheä vielä luetaan ja erityisesti miksi nuoret ihmiset lukevat Nietzscheä. Hän vastaa, että synnän on Nietzschen aforistiseen kirjoitustyyliin sisältyvät tietyt väärinymmärtämistä tukevat piirteet ja itse Nietzscheltä väärinymmärtämiseen saatu suoranainen kehoitus. Ensimmäisenä piirteenä Deleuze mainitsee suhteen ulkoiseen. Tällä Deleuze tarkoittaa tekstin ulkoisia voimia, jotka täytyy masinoida, löytää se mikä on ulkoista, toista ja vierasta, yhteismitatonta — dionyysista. Toisena piirteenä hän nostaa esiin intensiteetit, jotkin raivokkaan yleismitattomat, koodaamattomat kohdat, joiksi hän mainitsee kaikki Nietzschen käyttämät historialliset erisnimet. Kolmantena piirteenä hän mainitsee aforismin suhteen huumoriin, nauruun ja ironiaan — komediaan, ja kysyy voiko Nietzscheä lukea nauramatta.

Mutta mitä ihmeessä Deleuze tekee, eikö hän määrittelle Nietzschen tragediaa, traagista ajattelua...?

Kimmo Jylhämä

Kirjallisuus

- Aristoteles (n. 330 eKr.), *Runousoppi*. Suomentanut Pentti Saarikoski. Helsinki, Otava 1967.
- Deleuze Gileuze (1973), “Nomadinen ajattelu” teoksessa *Automaa*. Gaudemus, Helsinki 1992.
- Nietzsche, *Sämtliche Briefe*, Band 3. Toim. Giorgio Colli ja Mazzino Montinari. Nördlingen, Deutscher Taschenbuch Verlag de Gruyter 1986.
- Nietzsche, *Sämtliche Werke*, Band 1 & 15. Toim. Giorgio Colli ja Mazzino Montinari. Nördlingen, Deutscher Taschenbuch Verlag de Gruyter 1980.
- Watson Derek, *Richard Wagner*. Suomentanut Seppo Heikinheimo. Rajamäki, Hellasedition 1983.